

Historická východiska a osobnosti pedagogiky

LF MU Brno

Katedra porodní asistence

Význam historického pohledu

Funkce:

- teoretická - podstata výchovy a její proměny
- prognostická - zdroj podnětů, zkušeností
- propedeutická - rozvoj pedagogiky, tvorba koncepcí

Počátky výchovy - starověk

Prvobytně pospolná společnost:

- Skupinový způsob života, společná práce, jednotný charakter výchovy
- Diferenciace dle dělby práce muži – ženy
- Těžiště = pracovní výchova + mravní, tělesná, branná

Počátky výchovy - starověk

Společnost sociálně diferencovaná:

- Egypt, Mezopotámie, Persie
- Despotické společnosti včele s absolutistickým panovníkem, dobře funguje vojsko, kněžstvo, úřednictvo
- První školy (chrámy, dvory) – vybraná mládež
- Psaní, základy vědění, medicína, stavebnictví, vojenství

Výchova a vzdělávání ve staré Mezopotámii

- Povodí Eufratu a Tigridu, doklad na hliněných a břidlicových tabulkách, klínové písmo, od 3 000 př. Kristem Sumerové, Asyřané, Babyloňané
- Školu navštěvovali jen děti nejvyšších spol. vrstev – budoucí „písaři“
- Výuka: jazyků, filosofie, teologie, historie, politika, matematika, literatura, hudba

Výchova a vzdělávání ve starém Egyptě

- Orientální despotie trvala 3 tisíce před K. - 400 př .K., stratifikace společnosti (každá vrstva měla své písmo), úplné Vz. jen pro kněze a vladaře, přesto znalost čtení a psaní rozšířena.
- Cíl výchovy: úcta k pravdě a řádu (loajalita, schopnost se podřídít, ovládat se

Výchova a vzdělávání ve starém Egyptě

- Metoda: pěstování paměti =memorování čtených pouček, důraz na rozvoj myšlení, tělesné tresty!!
- Vyšší školy – ve větších městech, výuka náboženství, filosofie, matematiky, fyziky, medicíny, architektury

Počátky výchovy - starověk

Antické Řecko – Sparta, Athény:

- Počátky pedagogiky (pais=dítě, agein=vésti)
- Soukromí učitelé – Sofisté (sofos=moudrý)
- 3 základní studijní obory (gramatika, rétorika, dialektika = umění vést rozhovor)

Výchova a vzdělávání ve starém Řecku

- Antické Řecko – archaické období 8. – 6. st. př.K.

vznik otrokářského městského státu

- Výchova orientovaná na praktické potřeby městských států, silná tendence k racionalismu, důraz na harmonický rozvoj tělesné a duchovní stránky člověka.

a) Spartský výchovný systém

- Cíl – příprava zdatných vojáků a poslušných občanů (jedinec podléhal státní kontrole od narození, neduživí novorozenci usmrcováni, hoši od 7 let odebráni rodičům a vychovávaní v přísnosti k otužilosti, zdatnosti, oddanosti státu, tělesné tresty se s věkem stupňovaly. Ve 30 letech teprve plnoprávní, s možností založit rodinu)
- Tělesná příprava přeceňována na úkor duševní.
- Vz. žen – výchova budoucích matek zdatných vojáků

b) Athénský výchovný systém

- Vyvážená výchova = ***Kalokagathie***
- Dobré Vz pouze svobodní občané muži
- Otroci žádné, ženy minimální
- Dítě do 7 let vychováváno v rodině pod dozorem otce,
- 7 – 14 let hoši ***elementární škola*** : tělocvik, čtení, psaní, hudba, tanec, zpěv
- Později ***Vyšší školy*** a ***Gymnázia*** pouze pro majetné
- Důraz na sebevzdělávání

Antické Řecko – osobnosti:

1. Platón – díla Ústava a Zákony

- Výchova má být podřízena zájmům státu (viz Sparta) a zároveň vyvážená v tělesné i intelektuální rovině (viz. Athény)
- Dělení společnosti: vládcí – bojovníci - dělný lid. Otroci jsou mluvící věci. Je možno se povznést do vyšší třídy.
- Výchova dítěte: do 3 let v rodině, do 6 let v předškolním zařízení, od 7 let ve škole, nejdříve méně obtížné předměty, pak obtížnější (gymnastika, aritmetika, geometrie, astronomie,...) do 18 let.
- Výchova obou pohlaví, vzdělání pouze hochů
- Důraz na výchovu rozumovou

2. Aristoteles ze Strageiry – žák Platóna, vychovatel Alexandra Makedonského

- Díla: Etika Nichomachova, Politika
- Vzdělání pouze pro hochy z vyšších vrstev, otroci se mají naučit nezbytné dovednosti. Dívky jsou opomenuty
- „ Pouhé vědění nestačí, nabytá ctnost se projeví v praktickém konání“
- Výchova dítěte: do 7. let v rodině (otuzování, hry, pohyb), 7 – 14 let tělesná výchova, 14 – 21 let výchova rozumová
- 3 základní složky výchovy (tělesná, mravní, rozumová), vylučuje dívky
- Integrovaná výchova – cíl: rozum, morální profil

Výchova a vzdělávání ve starém Římě

- Příprava zemědělce a bojovníka (rodina)
- Výchova svobodných římských občanů ve škole elementární – gramatické – rétorické. Učitelé často Řekové, postaveni na úroveň řemeslníka.
- Převzetí škol řeckého typu – postupné zestátnění
- Příprava vzdělaného úřednictva (impérium)
- První vysoké školy (Alexandrie), zakládání knihoven soukromých i veřejných

Antický Řím – osobnosti:

1. **Marcus Tullius Cicero** – řečnictví (rétorika, historie, filozofie – individuální přístup a humanizace školy)
- **Lucius Annaeus Seneca** – mravní výchova, příprava pro život, hledání pravdy. Byl přinucen k sebevraždě, otevřel si žíly v koupeli se stoickým klidem. (J.J.Ryba)

Výchova – středověk

11. – 16. stol

Sociální dělení – stavy
(šlechta, duchovní, měšťané, poddaní)

- Rozdíly ve výchově
- Šlechtická výchova – hrady (od 7 let, rytířské ctnosti: jízda, plavání, vrh kopím, šerm, dáma, verše)

- **Křesťanství** = ústřední motiv výchovy
- – scholastika (mnich **Alkuin**, kterého povolal Karel Veliký po tom, co se zhrozil nad úrovní vzdělanosti panující mezi kněžstvem. Alkuin zorganizoval klášterní školu, která udala směr středověkého vzdělání. Učilo se *septem artes liberales* – **sedmero svobodným uměním**, které rozdělil na:
 - trivium – **gramatika, rétorika, logika**
 - quadrivium – **aritmetika, geometrie, astronomie, hudba**
- Později městské a **univerzity** (Bologna, Neapol, Oxford, Cambridge, Sorbonna, Salamanca, KU)

Středověké školy

1. Klášterní školy – pro hochy z kláštera i z venku. Učila se latinská gramatika mechanickým memorováním lat. textů žalmů a písní, nebyly třídy, začátek a konec škol.roku
 - Výsledek – neobyčejně nízká úroveň vyučování, doba učení záležela na žákově postupu

2. Katedrální školy – pro výchovu světských kněží.

- Vyučovali i špatně placení laičtí učitelé
- V obou typech škol se učilo sedmero svobodných umění + výpočet církevních svátků

3. Farní školy – při kostele.

- Krutá kázeň, rákoska byla znakem učitele, mechanické opakování látky, žádná tělesná výchova. *Neefektivní a neúčinné vzdělávání.*

Karlova Univerzita 7. 4. 1348

- Vliv církve (obsah, cíle, vyučující)
- 4 fakulty (artistická, teologická, lékařská, právnická)
- Artistická = přípravná (trivium) – titul *bakalář*
- Kvadrivium – *mistr umění*
- ostatní fakulty - *doktor*

Renesanční pedagogika

Hospodářský a kulturní rozvoj (14.-16.stol.)

- Optimismus, důvěra v člověka, všestranný rozvoj osobnosti, obnova antických ideálů
- Harmonická výchova člověka

Osobnosti:

- **Thomas More** – všeobecná školní docházka
- **Desiderius Erasmus z Rotterdamu** – svobodný výklad Písma, osobní svoboda, započetí výchovy v útlém dětství, zábava, přístupnost

Reformační a protireformační pedagogika

Osobnosti 15.-16. století:

- **Jan Hus** – vzdělání pro široké vrstvy
- **Martin Luther** – koncepce výběrové školy latinské
- **Jezuitská kolej** – školní řád 1599 (6 tříd latinské školy – teologie a sedmero, latina a rétorika, tělesná výchova, didaktické divadelní hry, pravidelné procvičování a opakování, pomůcky)

Pedagogika 17. a 18. století

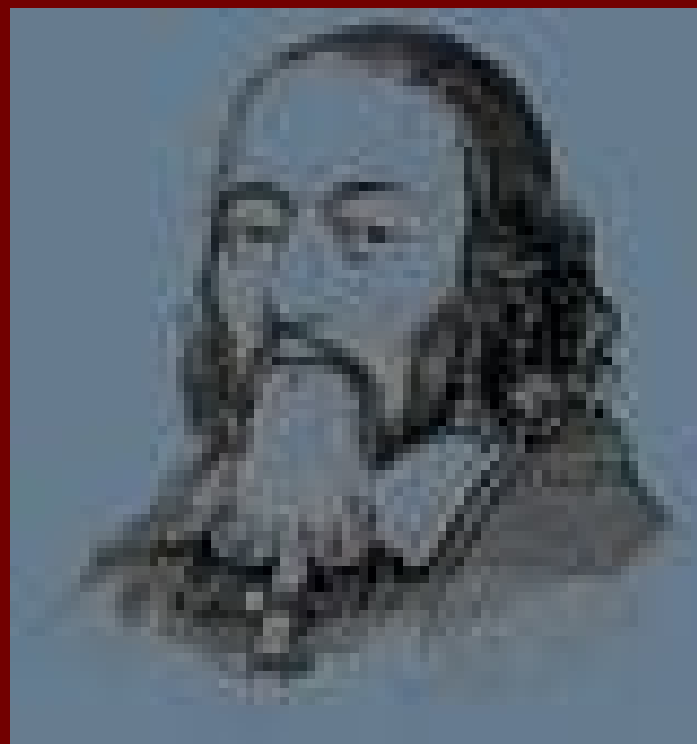
Jan Amos Komenský (1592-1670):

- Biskup, teolog, historik, pedagog, polyglot
- Komeniologie
- Zakladatel novodobé teorie vyučování
- Filozof výchovy

Pedagogika 17. a 18. století

Jan Amos Komenský (1592-1670):

- Velká didaktika

„Vyučování ve školách musí být všeobecné, aby všichni, kdož jsou posíláni na svět, se učili znáti základy, příčiny a cíle všeho hlavního. Školy by měly být dílnami lidskosti. Krátce, poněvadž na dětském věku a výchování závisí celý ostatní život, všechno bude ztraceno, nebude-li ke všemu připraven, ke všem poměrům celého života. Jako se v matčině životě tvoří budoucí člověk, tak ve škole všemu tomu, co se týká člověka, všecky je vyučovati třeba, později ve prospěch každému. To vzdělání je přípravou na život a před dospělostí by dokončeno být mělo.“

J. A. Komenský, Velká didaktika

„Má-li se užiti prostředků proti zkáze lidského pokolení, musí se to díti nejspíše opatrným a obezřetným vychováváním mládeže. Neslavno jest pak zoufati nad výsledkem. Konečně jest největším nebezpečenstvím, nebudou-li člověku vštěpována prospěšná pravidla životní, a to hned od kolébky.“

J. A. Komenský, Velká didaktika

Pedagogika 17. a 18. století

Jan Amos Komenský (1592-1670):

- Informatorium školy mateřské

Zdravý životní styl v těhotenství

„...nad jiné časy pobožněji sobě počínat, aby plod pod srdcem jejím zdárně zformován byl. Za tím potřebí matkám samým šetrnosti, předně střednosti a diety dobré, aby obžerstvím a opilstvím neb nastuzením nezemdlily plodu svého. Také vystříhati se pádu a prudkého hnutí mysli své, sic může nastat umrtvení plodu a potracení neb na zdraví zemdlení jeho. Neb jaká matka po čas těhotnosti jest, takových povah dítě bude.“

Jan Amos Komenský
Informatorium školy mateřské

Pedagogika 17. a 18. století

Jan Amos Komenský (1592-1670):

- Brána jazyků otevřená
- Škola na jevišti
- Svět v obrazech
- Všeobecné porady o nápravě věcí lidských
– Vševýchova (Pampaedia)

Pedagogika 17. a 18. století

Jan Amos Komenský (1592-1670):

- Ucelený výchovný systém
- Příprava na život reálný i věčný
- Poznat sebe a svět, ovládnout sebe sama, povznést se k Bohu
- 3 základní oblasti výchovy (věda a umění, mravní výchova, náboženská výchova)

Pedagogika 17. a 18. století

Jan Amos Komenský (1592-1670):

- Didaktické zásady: názornost, systematicčnost, aktivnost, přiměřenost
- Učit všechny, všemu a všude

Pedagogika 17. a 18. století

Jan Amos Komenský (1592-1670):

- Školská organizace:
- Šestileté stupně – mateřská škola (do 6 let)
- Obecná škola (mateřština) – od 6 do 12 let
- Latinská škola – od 12 do 18 let (+ univerzální jazyk)
- Akademie – od 18 do 24 let

Další osobnosti pedagogiky

John Lock (1632-1704):

- Tabula rasa
- Individuální výchova
- Zdravý duch ve zdravém těle
- Výcvik sebeovládání
- Obsah učení určován praktickou potřebou

Další osobnosti pedagogiky

Jean Jacques Rousseau (1712-1778):

- Svoboda a rovnost, návrat k přírodě (civilizace vede k mravnímu úpadku)
- Přirozená výchova bez knih, citlivý vztah k dítěti
- Osobní zkušenost, individualita dítěte
- Mravní výchova
- Emil (výchova dívek – konzervativní přístup)

Další osobnosti pedagogiky

Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827):

- Zakladatel humanistické pedagogiky
- „Vše pro jiné, nic pro sebe.“
- Názornost, systematičnost
- Výchovné vyučování – mravní složka

Další osobnosti pedagogiky

Lev Nikolajevič Tolstoj (1828-1910):

- Pedagogika „srdce“
- Volná škola (bez koncepce, dle zájmu žáků)
- Aktivizace a rozvoj tvořivosti

Další osobnosti pedagogiky

Keyová, Montessoriová:

- Individuální výchovné cíle
- Sociální pojetí výchovy
- Pedocentrismus
- Přiměřenost, aktivita jedince
- Globalizace vyučování

Další osobnosti pedagogiky

Anton Semjonovič Makarenko:

- Pracovní škola
- Program lidské osobnosti, charakteru
- Pedagogický optimismus, humanismus

Antiautoritativní pedagogika

- Reformní – kritika tradiční výchovy
- Nezávislá, volná, svobodná škola
- Nenucené, hravé učení bez osnov a rozvrhu (od 60. let 20.stol.)

- Antipedagogika = radikální kritika výchovy (posledních 20 let 20.stol)

Alternativní školy

- Pokusy o nový model školy
- **Daltonský učební plán** (samostatné učení žáků + pomůcky, měsíční úkoly, plnění celoročního programu ve vlastním tempu)
- **Winnetská soustava** (základní učivo – každý žák svým tempem + praktické úkoly ze života – skupinová spolupráce dle zájmů žáka)

Alternativní školy

- Dětský domov – fenomén Montessori
- Předškolní zařízení
- Rozvoj tvůrčích schopností dítěte (citové zaujetí + manipulace s předměty v upraveném prostředí, učitel = příprava vhodných podmínek)

- **Waldorfská škola** (maximum svobody pro rozvoj vnitřních sil a schopností člověka)
- Volná škola s všelidskou orientací, důraz na týmovou spolupráci
- Žákovská samospráva
- Iniciativa žáka – učebnici si píše sám
- Uplatnění tvůrčích vyučovacích metod
- Estetická, pracovní, jazyková, náboženská výchova
- Vyučovací hodiny = epochy
- Slovní hodnocení žáka

Otázky

- Proč nás zajímá historie oboru (může nám být prospěšná)?
- Jak charakterizujete jednotlivé historické fáze vývoje pedagogiky?
- Vyjmenujte a charakterizujte osobnosti pedagogiky.
- Která z nich vás zaujala a proč?